

Interpretačný obrat v právnej filozofii

Marek Neština

Univerzita Komenského v Bratislave

Abstract: In this paper the author provides a brief sketch of an interpretative turn in legal philosophy. In *Law's Empire*, Ronald Dworkin advances a new theory of law, complex and intriguing. He calls it law as integrity. Dworkin's conception of legal philosophy consists not in regarding its task as interpretive, for he advances the problem of what he dubs the „semantic sting“. The argument purports to establish the thesis that a theory of law cannot be an explanation of the meaning of the word „law“. He claims that legal theories like H. L. A. Hart's theory of law cannot explain the theoretical disagreement in legal practice, because they suffer from this semantic sting. The author agrees with Dworkin that Hart's explanation of law is stung by semantics. It is his Dworkin's main argument to deny that there is a possible alternative to his way of conceiving the task of legal philosophy. The author argues that the importance of Dworkin's interpretative turn is not that it provides a substitute for „semantic theories of law“, but that it provides a new conception of jurisprudence.

Keywords: Law – Philosophy – Interpretation – Interpretative turn – Semantic sting – Legal philosophy

1 Úvod

Vo filozofii práva sa v poslednej tretine minulého storočia začalo hovoriť o metodologickom obrate, ktorý spočíva v odmietnutí uplatňovať analytický prístup v právnej teórii. Hlavný iniciátor tohto obratu R. Dworkin uvedený prístup stotožnil s tým, čo označil za „sémantické teórie práva“.¹ Podľa neho zmienené teórie musia byť nahradené teóriou interpretácie, pretože ide o jediný dostupný typ teórie, ktorá umož-

¹ Moore (1989, 874).

ňuje vysvetliť tzv. interpretačnú prirodzenosť právnej praxe.² Zároveň spochybňuje i klasické metodologické rozlišovanie medzi analýzou pojmu práva a interpretáciou toho, čo je právo v konkrétnom prípade aplikácie právneho pravidla. Čiže spochybňuje rozlišovanie typické pre analytickú jurisprudenciu medzi všeobecnou otázkou „čo je právo?“ (*what is law?*), na ktorú odpovedá filozofia práva a otázkou „čo je určité právo?“ (*what is the law?*), ktorú si kladú právnici v priebehu súdneho konania. V ďalšom kroku sa usiluje na takto vybudovanom základe odstrániť rozlišovanie medzi teóriou a praxou, pričom mieni potvrdiť záver, že právnym filozofom a právníkom je pridelená rovnaká úloha – interpretovať právnu prax.

Podľa Dworkina hovorenie o prirodzenosti práva spočíva v explnácii mechanizmu súdneho rozhodovania, resp. je jeho teóriou. Obsah takéto hovorenia o práve vyjadruje tvrdením, že teória je takisto ako prax rovnakým typom skúmania, a síce pokusom podať najlepšiu interpretáciu súdnej praxe.³ Základne body jeho myšlienkového postupu si priblížime bližšie, keď budeme uvažovať o nasledujúcom metodologickom argumente:

1. Teória o prirodzenosti práva je interpretáciou právnej praxe.
2. Interpretácia práva v rámci súdneho rozhodovania je interpretáciou právnej praxe.
3. A teda, právni teoretici rovnako ako sudcovia sa zaoberajú interpretáciou právnej praxe.

Argument pokračuje ďalej:

4. Interpretácia právnej praxe si kladie za cieľ ukázať prax v jej najlepšom morálnom svetle. A teda, teoretici a praktici sa zaoberajú rovnakým typom uvažovania, a síce pokusom ukázať právnu prax v jej najlepšom morálnom svetle.⁴

V tomto článku nebudeme hodnotiť jednotlivé premisy metodologického argumentu, skôr sa budeme venovať ich objasneniu. Za týmto účelom sa v nasledujúcej kapitole bližšie pozrieme na jeho pomerne

² Dworkin (1998, 90).

³ Tamtiež, s. 90.

⁴ Roland Dworkin argument v takejto podobe neuvádza, uvedená formuláciu som spracoval podľa Marmor (2005, 27).

široké chápanie interpretácie⁵ a na jej úlohu pri bližšom určovaní vzťahu medzi teóriou a praxou. V ďalšej kapitole budeme venovať pozornosť argumentu „sémantického žihadla“. Následne na to sa obrátíme k dielu H. A. L. Harta, ktorý je jeho hlavným terčom a uvedieme niektoré postrehy týkajúce sa jeho vzťahu k filozofii jazyka. Budeme predovšetkým diskutovať o niektorých problémoch, ktoré sa týkajú jeho postavenia ako údajného sémantika. V poslednej kapitole sa zmienime o niektorých znakoch Dworkinovej a Hartovej teórie. Na základe ich porovnania preskúmame Hartove tvrdenie, že uvedené teórie nie sú vzájomne nekompatibilné.

Naším cieľom nebude zodpovedať otázku, či Dworkinov argument je platný, a teda potvrdiť jeho odmietnutie „sémantických teórií“. Nebudeme sa snažiť ani obhájiť prístup, ktorý predložil Hart, a to aj napriek tomu, že s ním v niektorých základných rysoch súhlasíme. Rovnako nepodáme definitívnu odpoveď na otázku, či Hart bol, alebo nebol sémantikom. Domnievame sa však, že sa mýlil, keď bol presvedčený, že sa zhoduje s Dworkinom ohľadne pohľadu na jazyk a teóriu práva. Naopak, myslíme si, že ich odlišný pohľad sa prejavuje nielen v ich rozdielnom vymedzovaní používaných pojmov, ale i v zásadne odlišnom vnímaní postavenia filozofie jazyka v právnej teórii.

2 Konštruktívny model interpretácie

Konštruktívny model, ako Roland Dworkin nazýva svoju verziu prístupu k interpretácii, je založený na stotožnení interpretácie umeleckých diel s interpretáciou právnej praxe z hľadiska ich spoločného predmetu. Podľa spomenutého modelu sa interpret právnej praxe podobne ako interpret umeleckého diela zameriava na účel praxe, nie na príčinu jej vzniku. Avšak keď hovoríme o účeli, musíme hneď v úvode poznamenať, že R. Dworkin pod „účelom“ nemieni účel alebo intenciu, ktorú sledoval určitý autor umeleckého diela či právneho predpisu.

⁵ Je zrejmé, že interpretácia v Dworkinovom poňatí nie je ani nahradením jedného jazykového pravidla iným a ani vytvorením nového jazykového pravidla. V súvislosti s vágnym výrazom používa pojem interpretácia takýmto spôsobom H. L. A. Hart a jeho nasledovníci. Text právneho predpisu z Dworkinovho hľadiska je vždy interpretovaný vzhľadom na to, čo rozumie pod právnou praxou, nie pokiaľ ide o jazykové pravidlá. Takéto chápanie interpretácie je zaiste niečím „viac“ ako len „výkladom textu právneho predpisu“ za účelom odstránenia nejasných miest.

Konkrétne sa interpret zameriava na účel obsiahnutý v umeleckom diele alebo právnej praxi a jeho úmyslom je vytvoriť z interpretovaného objektu najlepší príklad danej formy alebo žánru. Z toho potom vyplýva, že nemôže postupovať svojvoľne a interpretovať prax alebo umelecké dielo na základe svojich osobných či skupinových preferencií. Naopak forma praxe alebo artefaktu determinuje to, čo sa bude počítať za ich vhodné interpretácie.⁶ Uvedený prístup sa stane zrozumiteľnejším, keď uvedieme jeho tri hlavné tézy týkajúce sa prirodzenosti interpretácie: interpretácia sa usiluje ukázať svoj objekt v jeho najlepšom možnom svetle, takáto interpretácia je závislá od žánru, existujú určité obmedzenia, ktoré determinujú hranice možných interpretácií daného objektu.

Bližšie sa pristavíme len pri prvých dvoch tézach, pretože posledná, tretia téza, nevrhá priame svetlo na prirodzenosť interpretácie. Začnime s otázkou, prečo sa interpretácia snaží ukázať svoj objekt v jeho najlepšom možnom svetle. Interpret je k takému postupu zaviazaný, lebo v opačnom prípade by nedávalo dobrý zmysel to, prečo predkladá práve tú interpretáciu textu, ktorý práve realizuje.⁷ Intuícia stojaca za tým je snáď dostatočne jasná. Ide o to, že keď stojíme dajme tomu pred dvoma interpretáciami románu a podľa jednej z nich sa tento román javí v lepšom svetle, to jest ako lepší román, potom by bolo vcelku nezmyselným, keby sme trvali na jej odmietnutí v prospech tej, ktorá prezentuje román v horšom svetle.

Obráťme teraz pozornosť k druhej téze. Keďže interpretácia sa podľa Dworkina snaží predložiť svoj objekt ako najlepší príklad svojho druhu, nie je možné čokoľvek interpretovať, keď nevieme, o aký druh veci ide, napríklad v súvislosti s literatúrou, keď nevieme nič o literárnom žánri, ktorého súčasťou je interpretovaný text.⁸ Proti tomu sa dá namietnuť, že sa môžu vyskytnúť okolnosti, keď pred nás vystúpi ako problém samotná otázka vhodného žánrového zaradenia a stane sa predmetom sporu medzi konkurenčnými interpretáciami. Uvažujeme o nasledujúcej situácii. Jeden interpret bude tvrdiť, že určité dielo musí-

⁶ Dworkin (1998, 52).

⁷ Tamtiež, s. 421.

⁸ Na prvý pohľad môže táto požiadavka pôsobiť zvláštnym dojmom. Napokon, z vlastnej skúsenosti niektorí z nás často nadobudli dojem, že sú schopní interpretovať určitý text bez toho, aby si boli celkom istí jeho žánrovým zaradením.

me interpretovať ako divadelnú hru, druhý bude pre zmenu tej mienky, že v skutočnosti máme pred sebou román atď. Ale uvedenú možnosť Dworkin nepopiera. V skutočnosti ide o jedno z jeho kľúčových tvrdení, keď uvádza, že žánrové zaradenie interpretovaného diela je záležitosťou rozhodnutia ohľadne toho, ktorý žáner ukazuje spomenuté dielo ako najlepší príklad napríklad literatúry. Inými slovami, keď nie je jasné žánrové zaradenie, musíme v abstrakcii vystúpiť o stupienok vyššie a pokúsiť sa rozhodnúť, ktoré zaradenie dielo prezentovalo ako najlepší príklad vyššie úrovňového zaradenia, napríklad ako časti literatúry, alebo keď i to je predmetom pochybností, potom ako umelecké dielo a tak ďalej. Dôležitá je skutočnosť, že v určitom zmysle musíme mať predstavu o tom, o aký druh veci ide, hoci jej celkovú klasifikáciu môžeme hodnotiť ako pokusnú či vcelku dosť abstraktnú.

Na základe vyššie uvedeného by malo byť zrejmé, prečo akýkoľvek text môžeme interpretovať len vtedy, keď vieme určiť, s akým jeho druhom sme v kontakte. Dôvod pre takýto postup tkvie v tom, že len v uvedenom prípade sme schopní identifikovať hodnoty inherentné interpretovanému textu. Keď ich nepoznáme, nevieme uviesť, čo robí jeho interpretáciu lepšou, prípadne horšou. Nemôžeme teda začať premýšľať o interpretácii románu bez toho, aby sme nemali aspoň akú takú, i keď hmlistú, predstavu o tom, čo je tým, čo robí romány dobrými (alebo zlými). Napríklad nemôžeme interpretovať báseň bez toho, aby sme vôbec nič netušili o hodnotách, ktoré nachádzame v poézii (alebo v poézii tohto druhu). A tak v prípade, že sa pokúšate o určitú interpretáciu románu, musíte sa vždy spoliehať na nejaké hodnotové predpoklady, pretože oni sú tým dôvodom, prečo ho hodnotíte ako lepší alebo horší. Inak nedokázate vysvetliť, prečo venujete pozornosť práve tomu druhu interpretácie, ktorý ponúkate, čiže prečo zameriavate svoju pozornosť na tie jeho aspekty, ktoré zdôrazňujete. Všeobecne povedané hodnoty, ktoré čiastočne spájame s konkrétnym žánrom, determinujú to, čo má a čo nemá zmysel povedať o interpretovanom texte či diele.

V Dworkinom ponúknutom obraze interpretácie nie je rozdiel medzi tým, keď povedzme román interpretuje na jednej strane literárny teoretik a na druhej strane „bežný“ čitateľ. Ich interpretácie si môžu vzájomne konkurovať alebo sa zhodovať, nepredstavujú však metodologicky odlišný pohľadom na text. Rovnako je dôležité znovu zdôrazniť, že intencie samotného autora textu sú pri jeho interpretácii irelevantné, keďže jednak čitatelia nemusia byť s nimi vôbec oboznámení

a jednak nie sú nevyhnutné na identifikovanie jeho najlepšej interpretácie. Tieto základné vlastnosti si interpretácia zachováva aj v práve, len s tým podstatným rozdielom, že interpretácia právneho textu tvorí súčasť interpretácie právnej praxe.

Dworkin tvrdí, že právna teória je interpretačná rovnakým spôsobom ako prax. Čo tým myslí? Na základe vyššie uvedeného usudzuje, že každý pokus vysvetliť sociálnu prax, akou je právo, musí obsahovať presne ten istý druh úvah, ktorý je požadovaný od jej účastníkov. Čiže vysvetlenie toho, čo je tým, čo od nás požaduje prax vo svetle jej hodnôt. Z toho potom vyvodzuje záver o rovnakom postavení právnych teoretikov a praktikov. Keďže tento typ uvažovania do veľkej miery navodzuje predstavy spájané s nemeckou hermeneutikou, Andrei Marmor ho charakterizuje ako „hermeneutickú tézu“.⁹

Úloha akéhokoľvek sociálneho vedca, ktorý sa pokúša interpretovať prax, netkvie v tlmočení odlišných názorov, rôznych v nej zapojených jednotlivcov, na to, v čom spočívajú jej požiadavky; to by totiž nepredstavovalo jej interpretáciu. Skôr ide o to, že akýkoľvek sociálny vedec, nielen filozof práva, musí použiť metódy používané jej samotnými aktérmi pri formovaní svojich vlastných názorov, a teda musí vstúpiť – obrazne povedané – do praxe, ktorú zamýšľa interpretovať. Z tejto perspektívy jeho závery nie sú neutrálnymi opismi toho, čo si bežní účastníci praxe myslia napríklad o zvorilosti, ale tvrdeniami o zdvorilosti, ktoré sú voči ich tvrdeniam konkurenčné.¹⁰ Výklad Dworkinovho stanoviska nám umožňuje zdôrazniť dve veci:

- a) vysvetlenie sociálnej praxe, akou je právo, alebo takej praxe, akou je umenie, je esenciálne interpretačné, a teda bude nutne hodnotovo zaťažené;
- b) keďže spomenutá prax je sama o sebe hodnotovým podnikom, musia si jej interpreti vytvárať svoje vlastné úsudky o hodnotách, ktoré sú v nej obsiahnuté.

Keď v nadväznosti na to budeme s ním predpokladať, že hodnotové úsudky, ktoré vytvárajú právni filozofi, nie sú esenciálne odlišné od hodnotových úsudkov, ktoré robia jej účastníci, môžeme odvodiť záver, že neexistuje rozdiel medzi teóriou a praxou.

⁹ Marmor (2005, 36–39, 40, 44–45).

¹⁰ Dworkin (1986, 64).

3 Sémantické žihadlo

Dworkinovým zámerom je ukázať, že iba interpretačná teória môže poskytnúť adekvátne vysvetlenie prirodzenosti práva. Za tým účelom predložil argument, ktorý, ak je platný, vylúči konkurenčné teórie analytickej jurisprudencie. Uvádza ho pod názvom „argument sémantického žihadla.“ Podľa R. Dworkina sa objavujú v právnej praxi pri rozhodovaní súdov teoretické spory, a preto sa ich dobrá teória o prirodzenosti práva musí objasniť. Keďže tzv. sémantické teórie¹¹ to nedokážu, čo má dokumentovať práve argument „sémantického žihadla“, musíme ich odmietnuť. „Sémantické žihadlo“ mieri predovšetkým na metodologický prístup, ktorý v anglosaskej filozofii práva stelesňoval svojím dielom H. A. L. Hart. V samotnom argumente sú zvažované dve možné okolnosti, ktoré nastanú, keď uplatníme sémantický prístup. Z hľadiska Dworkinovej koncepcie interpretácie obe vedú k nesprávnym záverom. Hlavne kvôli prehľadnosti sme argument rozdelili spôsobom, ktorý ich zreteľne zachytáva. Budeme ho označovať ako argument¹ a argument², chcem však upozorniť, že Dworkinova formulácia je mierne odlišná.¹² Uvažujme najprv o argumente¹, ktorý sa týka vägnosti výrazov prirodzeného jazyka.

1. Dvaja hovorcovia používajú rovnaký výraz.
2. Význam výrazu je daný spoločnými kritériami pre jeho správnu aplikáciu.
3. Obaja hovorcovia používajú výraz vzhľadom ku skupine spoločných kritérií pre jeho správnu aplikáciu.
4. Obaja hovorcovia poznajú kritériá používané druhým hovorcom.
5. Obaja hovorcovia sa vzájomne zhodnú na kritériách pre jeho správnu aplikáciu.

A teda, ak sa zhodnú na kritériách, tak používajú ten istý výraz v rovnakom význame takže spor sa týka len hraničných prípadov jeho aplikácie.

¹¹ Sémantickú teóriu charakterizuje ako teóriu, ktorá poskytuje sémantické vysvetlenie výrazu „právo“ prostredníctvom kritéria pre jeho správne použitie, kým svoju vlastnú interpretatívnu teóriu ako pokus interpretovať základ a štruktúru právnej praxe. Dworkin (1998, 90).

¹² Sémantickú teóriu Dworkin (1998, 90) opisuje ako teóriu, ktorá poskytuje sémantické vysvetlenie výrazu „právo“ prostredníctvom kritéria pre jeho správnu aplikáciu, kým svoju vlastnú interpretatívnu teóriu ako pokus interpretovať základ a štruktúru právnej praxe.

R. Dworkin objasňuje vzniknutú situáciu nasledujúcim spôsobom. Z hľadiska účastníkov súdneho konania nie je spomenutá situácia vnímaná ako spor ohľadne hraničných prípadov, pretože každá zo strán si nárokuje právo, aby bol spor rozhodnutý v jej prospech. Podstatu súdneho sporu zachytíme, tvrdí Dworkin, keď budeme vychádzať z predpokladu, že jeho účastníci zastávajú vzájomne si konkurujúce interpretácie právnej praxe. Iné vysvetlenie, a síce, že vzniká medzera v práve, na ktorej odstránenie musí sudca použiť svoju diskreciu a prevziať tým na seba rolu zákonodarcu, nevystihuje to, o čo v ňom ide.

Teraz obráťme našu pozornosť k argumentu¹³ odvolávajúceho sa na mnohoznačnosť výrazov prirodzeného jazyka.

1. Dvaja hovorcovia používajú rovnaký výraz.
2. Význam výrazu je daný spoločným kritériom pre jeho správnu aplikáciu.
3. Obaja hovorcovia používajú výraz vzhľadom ku skupine spoločných kritérií pre jeho správnu aplikáciu.
4. Obaja hovorcovia poznajú kritériá používané druhým hovorcom.
5. Obaja hovorcovia sa vzájomne nezhodnú na kritériách pre správnu aplikáciu výrazu.

A teda, ak sa nezhodnú na kritériách, používajú ten istý výraz s odlišným významom, takže neexistuje medzi nimi skutočný spor.

V tejto súvislosti sa R. Dworkin domnieva, že nemôžeme hovoriť o skutočnom spore, keďže každý z účastníkov hovorí iným jazykom, ale skôr o sémantickom nedorozumení.¹⁴ Keď napriek tomu pripustíme, že ide o primeraný opis súdneho konania, musíme tiež pripustiť, že v práve vznikajú medzery. Čo znamená, že dopredu nebolo jednoznačne určené, čo je, alebo nie je právom. Vzniknutú situáciu rieši sudca, v súlade s Hartovým vysvetlením, pomocou diskreície. Proti tomu Dworkin rovnako ako v predchádzajúcom prípade namieta, že ide o zlé vysvetlenie toho, čo v skutočnosti robí sudca. Netvorí právo, ale objavuje najlepšiu interpretáciu právnej praxe.

¹³ Uvedenú formuláciu argumentu sme prebrali z Raz (2001, 15). Roland Dworkin uvádza rôzne formulácie argumentu v Dworkin (1998, 45-46, 68, 70, 73, 87).

¹⁴ Podľa Harta spor môže byť vyriešený tak, že sudca urobí zdôvodnený výber medzi dvoma či viac významami výrazu. Čiže sa riadi vlastnou mienkou, pretože nie je vopred určené jednoznačné pravidlo, ktoré má použiť.

Problém, s ktorým sme konfrontovaní v súvislosti s vyššie uvedeným argumentom, spočíva v tom, že podľa Hartovej verzie právneho pozitivizmu má v oboch prípadoch sudca diskreciu rozhodnúť súdny spor, a teda *de facto* tvorí právo.¹⁵ Treba poznamenať, že rôzne výklady právneho predpisu, t. j. jeho možné interpretácie, nie sú tým, čo pod interpretáciou rozumie R. Dworkin. Ten ju vzťahuje primárne na prax, nielen na text, a tak interpretáciu vymedzuje odlišným, oveľa širším spôsobom. V tejto súvislosti je však dôležité, že tvrdenie, že sudca tvorí právo, keď realizuje zdôvodnený výber medzi rôznymi výkladmi textu, je pre neho neprijateľné. Lebo podľa jeho stanoviska vždy existuje najlepšia interpretácia právnej praxe, ktorá predstavuje správnu odpoveď na otázky, ktoré sú kladené ohľadne výkladu právneho predpisu. V práve, t. j. v praxi práva, neexistujú žiadne medzery, ktoré by musel sudca svojou aktivitou vyplňať, a tak mal podiel na zákonodarnej moci.

R. Dworkin problém rozdielu medzi teoretickými a sémantickými spormi ilustruje na príklade z oblasti teórie umenia, pričom podáva opis dvoch druhov sporov: spor medzi hraničnými prípadmi a spor medzi paradigmatickými prípadmi. V jednom prípade sa ľudia zhodnú na kritériu pre použitie nejakého slova v situácii, ktorú považujú za normálny prípad jeho použitia. Nemusia sa však zhodnúť v jeho

¹⁵ Právny pozitivizmus obhajuje nasledujúcu tézu: existuje rozdiel medzi „jednoduchými prípadmi“ (*easy cases*), kde určitému právu (*the law*) môžeme porozumieť a následne ho aplikovať a „zložitými prípadmi“ (*hard cases*), kde riešenie prípadu nedeterminuje žiadne pravidlo. A teda jednoduché prípady predpokladajú existenciu pravidla, nech už je jeho explikácia akokoľvek náročná. Naopak zložité prípady spočívajú v absencii akéhokoľvek pravidla, i keď rozhodnutie o spôsobe vyriešenia vzniknutej situácie môže byť pomerne jednoduché a jednoznačné. Čiže dodatočná interpretácia, ktorá môže vytvoriť nové pravidlo a teda nové právo, nie vecou obtiažnosti riešenia súdneho sporu. Takéto chápanie interpretácie však môže byť problémom práve pre právny pozitivizmus, pretože vytvorenie nového pravidla predpokladá konkrétny pohľad na úlohu interpretácie a súdneho rozhodovania, ktorý nekorešponduje s niektorými postulátmi právneho pozitivizmu. Interpretácia je totižto právnymi pozitivistami spravida chápaná ako označenie pre (čiastočne) kreatívnu činnosť stanovenia významu toho, čo je v nejakom dôležitom ohľade nejasné alebo neurčité. V menšej alebo väčšej miere sa takýmto spôsobom sudcovia podieľajú prostredníctvom svojich interpretačných aktivít na procese modifikácie a tvorby práva. To je však v rozpore s inými teoretickými postulátmi právneho pozitivizmu, (respektíve konštitucionalizmu), ktoré zakazujú súdom vykonávať zákonodarnú činnosť.

použití v prípadoch, ktoré považujú za hraničné. Inokedy vedú spory ohľadne vhodnosti použitia nejakého výrazu, lebo sa nezhodnú na samotnom kritériu pre jeho použitie. Uvažuje o dvoch fiktívnych situáciách, v ktorých je položená otázka, či má, alebo nemá byť fotografia zaradená medzi umelecké druhy.

1. Predstavme si situáciu, že sa zhodneme na tom, akým spôsobom sa fotografovanie podobá alebo nepodobá na také aktivity, ktoré sa pokladajú za „štandardné“ a nekontroverzné príklady umeleckej činnosti, také, ako napríklad maliarstvo alebo sochárstvo. Naša vzájomná zhoda sa bude vyznačovať tým, že budeme tvrdiť, že fotografovanie nie je štandardným príkladom toho, vzhľadom na čo určujeme to, čo je, alebo nie je umením, ale ide skôr o jeho hraničný príklad. Použitie výrazu „umenie“ nie je pre nás dostatočnou oporou, a preto zaradenie fotografovania medzi umelecké činnosti je arbitrárnou záležitosťou.
2. Teraz uvažujme o inom druhu sporu. Jedna skupina argumentuje, že fotografovanie je paradigmatickým príkladom umenia a opačný názor je len vyjadrením neznalosti jeho prirodzenosti. Druhá skupina naopak tvrdí, že predsa každý, kto sa aspoň trochu rozumie umeniu, musí dôjsť k záveru, že fotografovanie nespĺňa požiadavky, ktoré sú naň kladené. Tieto dve vzájomne si konkurujúce skupiny, tvrdí Dworkin, disponujú odlišným zdôvodnením toho, prečo si rovnaké štandardné príklady umenia, ktoré oni zhodne uznávajú ako umenie (maliarstvo a sochárstvo), môžu nárokovať na spomenutý titul.

Práve tento druhý typ sporu je predmetom Dworkinovho záujmu, pretože sa v ňom ukazuje to, čo rozumie pod výrazom „teoretický spor“. Zjednodušene povedané, pri tomto type klasifikácie sa riadime našimi teoretickými predpokladmi, a nie tým, čo vieme o jazyku. Keď uvedené stanovisko spojíme s jeho názorom na interpretáciu, bude zrejmé, v čom tkvie jeho hlavná námietka voči „sémantikom“: sudcovia nie sú nútení tvoriť právo, pretože v skutočnosti sa pri svojom rozhodovaní neriadia sémantickými kritériami. Najlepšia interpretácia je závislá od hodnôt, ktoré sú obsiahnuté v právnej praxi. I keď akceptujeme spolu s Hartom predpoklad, že dôvody, ktoré vedú sudcu pri uplatňovaní svojej diskrecie, sú racionálne a eticky podložené, nie sú, a v tom spočíva rozdiel, na ktorý upriamuje pozornosť Dworkin, súčasťou práva. Sú iba podnetom k tvorbe práva a ako také stojace mimo

neho. Naopak, v Dworkinovom načrtnutom obraze sú hodnoty ako súčasť práva, základom pre posúdenie toho, či je, alebo nie niečo právom. Takým spôsobom sú nevyhnutným základom, a to je dôležité, každej právnej argumentácie.

V nasledujúcich kapitolách opíšeme niektoré Hartove predstavy o jazyku, pričom objasníme, v akom zmysle bol, alebo nebol sémantickým teoretikom. Nepôjde o vyčerpávajúci opis jeho stanoviska a ani o rozriešenie problému, ale skôr o ukázanie bodov, ktoré sú metodologickým terčom žihadla. V záverečnej časti uvedieme niekoľko dôvodov, ktoré nás vedú k obhajobe tvrdenia, že právne teórie týchto dvoch filozofov práva sú vzájomne nezlučiteľné.

4 H. L. A. Hart ako sémantik?

Hart pokladal štúdium jazykových výrazov za dôležitú súčasť analýzy práva. Jeho metodologický prístup je uvedený v predhovore k *Pojmu práva*, kde píše, že v tejto knihe uvažoval o „otázkach, o ktorých môže byť veľmi dobre povedané, že sú o význame slov“ a ako uvádza ďalej, „išlo mu predovšetkým o to, ukázať miesto spomenutých otázok pri opise právnej reality“.

Knihy sa síce zaoberá analýzou, ale môže byť považovaná aj za esej z deskriptívnej sociológie - domnienka, že skúmaním slov osvetlíme len slová, je totiž celkovo chybná. Mnoho dôležitých rozdielov medzi typmi spoločenských situácií či vzťahov, ktoré nie sú na prvý pohľad zrejmé, je možné najlepšie vysvetliť skúmaním štandardného používania relevantných výrazov a toho, akým spôsobom sú tieto výrazy závislé od spoločenského kontextu, ktorý často nebýva vyjadrený slovami. V tejto oblasti skúmania platí dvojnásobne výrok profesora J. L. Austina, totiž, že „svojho zosťreného vedomia o slovách môžeme využiť k tomu, aby sme zaostrieli na vnímanie javov“.¹⁶

Citovaná pasáž zvyrazňuje dôrazy, ktoré kládol na poznatky získané zo skúmania používania jazyka. Na inom miesta výslovne uvádza, že svoje sémantické nahliadnutia, pokiaľ ide o všeobecné výrazy a rovnako ohľadne pojmu riadenia sa pravidlom (*rule-following*) prevzal od Ludwiga Wittgesteina a Friedricha Waissmanna.¹⁷ Vo svojej ďalšej stati,

¹⁶ Hart, (1994, 6).

¹⁷ Od Friedricha Waissmanna prevzal H. L. A. Hart pojem otvorenej textúry.

ktorá bola publikovaná takmer 10 rokov po *Pojme práva*, v ktorej opisuje nemeckému publiku trendy v anglosaskej jurisprudencii, spomína opäť L. Wittgensteina a J. L. Austina ako inšpiračné zdroje pre celkom novú „fázu“ v analytickej jurisprudencii“. Spomenutí autori poskytli „mnoho stimulov“ pre túto novú fázu, napriek tomu, že sa zaoberali „len“ jazykom. H. L. A. Hart ďalej ozrejmuje predovšetkým vzťah medzi filozofiou jazyka a filozofiou práva.

(...) veľa z toho, čo oni povedali o formách jazyka, charaktere všeobecných pojmov a pravidlách, ktoré determinujú štruktúry jazyka, má dôležité implikácie pre právnu vedu a filozofiu práva.¹⁸

Samotné Hartove názory týkajúce sa jeho uvažovania o jazyku môžeme v krátkej forme vtesnať do týchto téz:

- formulácia právnych pravidiel v prirodzenom jazyku je závislá od významu všeobecných výrazov;
- význam všeobecného výrazu je daný *inter alia* jeho použitím, preto existujú štandardné príklady, v ktorých aplikácia výrazu na fakty je neproblematická. Hart tento fenomén nazýva jadrom významu;
- keďže väčšina všeobecných výrazov v našom jazyku je v skutočnosti vágna alebo má otvorenú textúru, tak ich aplikácia na fakty bude vždy obsahovať aj nejaké hraničné prípady. Oni sú tým, čo Hart nazýva okrajom viažucim sa na lingvistickú neurčitost aplikovateľnosti výrazu.

V zhode s vyššie uvedenými tézami je Hart presvedčený, že v prípade jazykovej neurčitosti nie je aplikácia právneho pravidla determinovaná na základe jazykového pravidla, ale explikáciou jeho predpokladaného účelu či iného relevantného hľadiska. Uvedený názor na aplikáciu pravidla je tým, čo Hart rozumie pod výrazom „zložitý“ prípad. Naopak, keď nastane situácia, že fakty prípadu spadajú pod jadro príslušného všeobecného výrazu, čiže pod jazykové pravidlo, aplikácia právneho pravidla je jasná a bezproblémová. Tento pohľad na aplikáciu právneho pravidla je vyjadrením toho, čo Hart rozumie pod výrazom „jednoduchý“ prípad.¹⁹

¹⁸ Hart (1970, 274).

¹⁹ Treba však poznamenať, že predložený názor je veľmi schematický; súdne rozhodovanie je zaiste omnoho komplexnejšou záležitosťou, než sa zdá, že navrhuje tento Hartov jednoduchý príklad. Opodstatnenosťou jeho názo-

5 H. L. A. Hart a L. Wittgenstein?

Predchádzajúce pasáže navodzujú predstavu, že Hartova teória práva je sémantickou teóriou. Keď si však položíme priamo otázku, či niekedy a niekde Hart tvrdil, že jeho vysvetlenie pojmu práva je v skutočnosti sémantickou analýzou významu výrazu „právo“, odpoveď bude určite záporná. Zoberme si jeho dielo *Pojem práva*, ktoré obsahuje základné formulácie jeho názorov. Hart sa v ňom dosť jednoznačne vyjadril pokiaľ ide o význam výrazu „právo“. Tvrdil, že má viac ako jeden význam, a preto spor medzi súperiáciami právnymi teóriami ohľadne vhodného pojmu práva sa nemôže týkať významu výrazov, pretože nijaký pojem nie je nadradený inému pojmu (prípadne iným pojmom) takým spôsobom, ktorým pomáha našim teoretickým zámierom či posúva a zjasňuje naše morálne uvažovanie, alebo oboje.²⁰

Keďže rovnaké hľadisko aplikuje nielen pri svojom teoretickom uvažovaní o pojme práva, ale aj v súvislosti s úvahami o ďalších všeobecných výrazoch, ktoré sú použité na formuláciu **právných pravidiel**, vnucuje sa nám otázka, či sa tým predsa len neviazal k nejakej konkrétnej teórii významu, a ak áno, v akej miere? K určitej opatrnosti pri jej zodpovedaní nás však musí viesť už len fakt, že ako svoj hlavný inšpiračný zdroj uvádza (neskorého) L. Wittgensteina.²¹ Sotva by sa totiž niekto, kto sa ním nechal *skutočne* inšpirovať, pokúšal konštruovať

rov na proces súdneho rozhodovania sa však nebudeme zaoberať. Pre naše účely je však dôležitá skutočnosť, že súčasťou jeho stanoviska je predpoklad, že z jazykovej neurčitosti vyplýva právna neurčitosť.

²⁰ Tieto Hartove slová sa zdajú byť explicitnejším odmietnutím sémantiky, než by sme mohli očakávať od niekoho, kto zastáva sémantické hľadisko. Ale pochopiteľne takéto vyhlásenia nutne neriešia všetky nastolené problémy. Koniec koncov, filozofi nie vždy zachovávajú svoje programové vyhlásenia.

²¹ Zaujímavý postoj k Hartovi v súvislosti s Wittgensteinom prezentuje Michael S. Moore (1985, 292). Predovšetkým je dosť skeptický, pokiaľ ide o Wittgensteinovu analýzu významu, na ktorú sa spoliehal Hart, pričom súčasné teórie sémantiky delí na dve základné koncepcie významu – realizmus a konvencionalizmus. Konvencionalizmus podľa neho obsahuje dve vedľa seba blízko stojace koncepcie významu. Oboje sa spoločne spoliehajú na ideu, že významy sú konvencionalne determinované prostredníctvom určitých kritérií. Jedna chápe pojem kritéria z hľadiska nevyhnutných a dostatočných podmienok, zatiaľ čo druhá, obzvlášť tá Wittgensteinova, sa spolieha na „určité voľné spojenie podmienok, ktoré sú postačujúce na správnu aplikáciu výrazu.“

akúkoľvek teóriu významu pre prirodzený jazyk. Stačí si len pripomenúť, že jedno z jeho hlavných nahliadnutí spočíva v zdôrazňovaní márnosti takého projektu.²² Inými slovami, pokiaľ by sme pod ideou teórie významu rozumeli určitý typ kvázi-vedeckej explanácie významu, nemali by sme predpokladať, že Hart s takou či podobnou teóriou pracoval. Pri opise práva vo svojej teórii, ale i pri analýze právnych pravidiel konkrétneho právneho systému, uplatňuje pohľad na jazyk, ktorý sleduje wittgensteinovské intencie.

Wittgensteinov vplyv sa najzreteľnejšie prejavuje práve v jeho pojednaní o neurčitosti významu, ktorý podčiarkuje Hartove rozlišovanie medzi jadrom a okrajom. Práve tu prijal Hart niektoré jeho názory.²³ Vďaka nim vyriešil problémy, ktoré pociťoval v súvislosti s vágnosťou prirodzeného jazyka. Vágnosťou mienil predovšetkým to, že v praxi aplikácie slova existujú neriešiteľné spory v úsudkoch v určitých oblastiach jeho aplikácie. Pre väčšiu presnosť by sme mali v súvislosti s Hartom vágnosť odlíšiť od otvorenej textúry (*open texture*) a rodinnej podobnosti (*family resemblance*). Výraz „otvorená textúra“ razený predovšetkým F. Waismanom označuje možnosť vágnosti nejakého výrazu. Čiže dokonca výrazy, ktoré nie sú vágne, sú nimi potenciálne, pretože si vždy vieme predstaviť okolnosti, v ktorých by sa vyskytli neriešiteľné spory v úsudkoch ohľadne ich aplikovateľnosti.²⁴

Rovnako dôležité je, aby bola vágnosť odlišená od rodinnej podobnosti. Rodinná podobnosť designuje všeobecný výraz, ktorý sa aplikuje na rôzne fenomény, pričom „niet toho, čo by bolo všetkým týmto javom

²² Baker – Hacker (2004, 105).

²³ Požiadavka, aby význam bol určitý, bola vyslovená G. Fregem (a ranným L. Wittgensteinom). G. Frege považoval za nevyhnutné, aby ideálny vedecký jazyk obsahoval výrazy, ktoré budú mať presne definovaný význam. Stojí za zmienku, že G. Frege nepovažoval túto požiadavku za niečo, čo splňajú naše prirodzené jazyky. Naopak, pokladal prirodzený jazyk za beznádejne kontaminovaný vágnosťou. Dummet (1981, 31–35, 48, 316, 440). Neskorý Wittgenstein odmietol túto Fregeiánsku verziu požiadavky po určitosti významu a vo Filozofických skúmaniach sa snaží ukázať, že Fregeho pojem určitého významu je vnútorne inkohorentný.

²⁴ To, že by sa Wittgenstein podpísal pod názor, že väčšina slov v našom jazyku je prinajmenšom potenciálne vágna, je nepopierateľné, (pozri Wittgenstien (1979, odd. 187), dokonca by sme sa mohli domnievať, že by tomuto faktu nepripisoval príliš veľkú dôležitosť. „Smerovka je v poriadku – ak za normálnych okolností splní svoj účel“ Wittgenstien (1979, odd. 87)..

spoločné a vzhľadom na čo by sme na všetky požívali to iste slovo.“²⁵ Namiesto toho sú vzájomne spojené prostredníctvom komplikovanej siete podobností, „ktoré sa vzájomne prelínajú a križujú.“²⁶ Nedajú sa lepšie charakterizovať „ako slovom „rodinné podobnosti“; veď sa prelínajú a križujú ako rozličné podobnosti medzi členmi určitej rodiny.“²⁷ Len vďaka týmto podobnostiam rozdielne fenomény sú označované rovnakým všeobecným výrazom.

Aké dôsledky z tohto rozlišovania vyplývajú pre Hartove uvažovanie o jazyku? V prípade vágnosti by štandardné príklady zdieľali niečo, vzhľadom na čo by sme na všetky používali to isté, zatiaľ čo v prípade rodinnej podobnosti čelíme mnohorakým štandardným príkladom, ktoré nezdieľajú jednu definičnú vlastnosť. Z uvedeného hľadiska by bol síce rozdiel medzi jadrom a okrajom viac komplikovanejším v prípade rodinnej podobnosti, ale na druhej strane Hartov pohľad na jazyk by sa tým nemusel nijako zásadne meniť. Všeobecné výrazy, či už vágne, alebo s rodinnou podobnosťou, musia mať štandardné príklady, ktoré manifestujú zhodu v úsudkoch. A teda, i keď v prípade rodinnej podobnosti nemôžeme uviesť žiadnu definičnú vlastnosť, ktorú by zdieľali všetky štandardné príklady, neznamená to, že oni nie sú štandardnými príkladmi.

Zdá sa, že vágnosť, otvorená textúra a rodinná podobnosť slúžia na zdôvodnenie Hartovho presvedčenia, že všeobecné výrazy, s ktorými pracujeme, majú jadro významu, t. j. štandardné príklady, ktoré manifestujú zhodu v úsudkoch. Tieto štandardné príklady sú používané na objasnenie toho, čo naše slová znamenajú a často nemáme po ruke lepšie vysvetlenie ich významu, než zacieliť na ne pozornosť. Za normálnych okolností tak poskytnú kritériá pre správne porozumenie výrazom.

Na základe uvedeného je preto dosť mäťúce povedať, spolu s Dworkinom, že Hart mal nejaký typ sémantickej teórie. Navyše, ani sám Dworkin neposkytuje dostatočné vysvetlenie toho, čo pod uvedenou teóriou mieni. Domnievame sa, že zodpovedanie otázky bude závisieť od toho, aké bude naše stanovisko pri hodnotení diela (neskorého) L. Wittgensteina. Čiže ak Wittgensteinovi pripíšeme sémantickú teóriu, zrejme budeme musieť spomenutý pohľad uplatniť i pri Hartovi. Keď

²⁵ Wittgenstein (1979, odd. 65).

²⁶ Tamtiež, odd. 66.,

²⁷ Tamtiež, odd. 67.

však pod sémantikou budeme rozumieť i to, čo by sme dnes skôr zaradili do pragmatiky, prípadne do filozofie jazyka, mohli by sme snáď tvrdiť niečo také aj o Hartovi. Ak sa budeme spoliehať na túto skutočnosť, môžeme usúdiť, že argument mieri predovšetkým do oblasti filozofie jazyka. Sémantikou by potom Dworkin vymedzoval oveľa širšie než Hart. Zdá sa, že terminologické vyjasnenie zrejme môže v tomto prípade odstrániť záhadu, ktorej čelíme, pretože obaja, Hart i Dworkin, síce explicitne deklarujú svoje antisémantické stanovisko, ale napriek tomu výrazom „sémantika“ mienia niečo vcelku odlišné. Na druhej strane si myslíme, že nech už je Hartov status sémantika akýkoľvek, nie jej vylúčené, že v rámci Wittgensteinovho pohľadu na jazyk je možné opísať teoretický spor. Určitým východiskom by mohol byť Wittgensteinov pojem symptómu.

Rovnako samotné východisko, na ktorom je založené hodnotenie záveru argumentu „sémantického žihadla“, to jest, že sémantické teórie nedokážu zachytiť teoretický spor, je podľa nášho názoru v tejto formulácii zrejme mierne zavádzajúce. Dosaďme namiesto teoretického hodnotový spor a v tomto vyjadrení sa zreteľnejšie ukazuje skutočnosť, že žihadlo pichá do oddelenia práva od morálky. Preto sa domnievame, že kľúčom k spomenutému argumentu je ich odlišný pohľad na teóriu práva a jej vzťah k praxi.

6 O čom je teória práva

Podľa Josepha Raza úloha právnych filozofov tkvie vo vysvetľovaní esenciálnych vlastností právnych praktík a vzťahu medzi nimi a príbuznými fenoménmi, akými sú iné formy sociálnej organizácie a morálky.²⁸

Keď Roland Dworkin predstavil novú úlohu teórie práva, uviedol, že predchádzajúci myslitelia sa nielen mýlili v otázke jeho prirodzenosti, ale i v otázke prirodzenosti právnej filozofie alebo jurisprudencie.²⁹ Ich omyl pramení z toho, že sa venovali vysvetľovaniu významu vý-

²⁸ Raz (2001, 14). V tejto súvislosti nie je nezaujímavé, že Hartove názory na jazyk ho vedú k tomu, že sa v tomto bode odlišuje od Razovho vymedzenia. Hart totižto odmieta myšlienku, že môžeme podať esenciálne vlastnosti práva; môžeme podať len jeho štandardné príklady či paradigmy.

²⁹ H. L. A. Hart uvádza, že jeho zámerom bolo „podať vysvetlenie a objasnenie práva ako komplexnej a politickej inštitúcie s riadiaco-pravidlovým (a v tomto zmysle „normatívnym“) aspektom.“ Hart (1994, 236).

razu „právo“. Zaiste nie je prekvapením, ak s tým, že ide o nesprávny prístup, mnohí jeho rivali súhlasili a až kým Dworkin nepublikoval žihadlo, ako uvádza Joseph Raz, považovali toto tvrdenie za pevné a nekontroverzné. Zaskočilo ich preto, keď Dworkin uviedol na jeho podporu argument, domnievajúc sa, že ním vyvrátil koncepcie právnych filozofov, ktorí sami seba nepokladali za niekoho, kto sa zaoberá vysvetľovaním význam výrazu „právo“. Vznikol tak dojem, Razovými slovami, že ho nemusia vôbec brať na vedomie. V súlade s povedaným Hart vo svojej odpovedi naň poprel, že sa argument dá aplikovať na jeho teóriu.

I keď v prvej kapitole *Law's Empire* som označený spolu s Austinom za sémantického teoretika, a teda vyvodzujem faktickú pozitivistickú teóriu práva s významu slova „právo“ a trpím sémantickým žihadlom, žiadna moja kniha ani nič iného, čo som kedy napísal, Dworkinovo popis mojej teórie nedokladá. Moja teória – rozvinutý systém štátneho práva obsahuje pravidlo uznania, ktoré bližšie určuje kritériá pre identifikáciu zákonov, ktoré súdy musia aplikovať – síce môže byť chybná, ale nikde nie je založená na chybnnej predstave, že súčasťou významu slova „právo“ je to, že by malo existovať také pravidlo uznania vo všetkých právnych systémoch, nie to ešte na chybnnejšej predstave, že keby kritériá pre identifikáciu základov práva neboli pevne stanovené, slovo „právo“ by malo pre každého iný význam.³⁰

Môžeme sa len čudovať, prečo R. Dworkin jeho odpoveď neprijal.³¹ Iste preto, lebo sa v podstate vyhla argumentu. Hart len skonštatoval, že síce môže ísť o žihadlo, ale ja (Hart) nie som jeho cieľom. Jeho vlastný podnik – deskripcia tých vlastností práva, ktoré sú všeobecne zdieľané všetkými právnyimi systémami³² – je mimo dostrel. Ak sa aj R. Dworkin zaoberá právom, tak rozhodne nie jeho ríšou, ale skôr jeho provinciou.³³ Hart hodnotí Dworkina takto zrejme preto, lebo podľa

³⁰ Hart (1994, 246), Hart (2004, 240).

³¹ Raz (2001, 30).

³² Hart (2004, 38).

³³ Rozdiel medzi Hartom a Dworkinom je zrejmy i v otázke postavenia štandardných príkladov aplikácie pojmov. A síce podľa Harta štandardný príklad pojmu (ďalej už len paradigma pojmu) nemôže byť vytlačený inou paradigmou, naopak Dworkin tvrdí, že to možné je. „Paradigmy ukotvia interpretácie, ale paradigma nie je zabezpečená od výzvy novej interpretácie, ktorá doloží inú paradigmu lepšie a nechá túto jednu izolovanú ako

Dworkina úlohou právnej filozofie je poskytnúť teóriu súdneho rozhodovania, ktorá v prípade, ak je správna, poskytne odpoveď na akúkoľvek otázku amerického práva. Jej obsah môžeme sumarizovať do týchto troch téz:

1. jurisprudencia je interpretačná: „Všeobecná teória práva ... zamýšľa interpretovať základ a štruktúru právnej praxe“³⁴ ;
2. právna filozofia nemôže byť sémantickým vysvetlením slova „právo“. Právny filozof „nemôžu vytvárať užitočné sémantické teória práva“;
3. právna filozofia alebo jurisprudencia je „generálnou časťou súdneho rozhodovania“, tichý prológ k akémukoľvek rozhodnutiu v práve.

omyl“ Dworkin (1998, 72). Dworkin pokladá paradigmy za časť predinterpretačného materiálu, to jest, za časť toho, čo úspešná interpretácia (v skutočnosti „akákoľvek interpretácia“) musí zodpovedať. Každá paradigma potom môže byť odstránená na postinterpretačnom stupni, na ktorom interpret „skúma význam toho, čo prax „skutočne“ požaduje“, aby podal jej lepšie zdôvodnenie, ktoré zodpovedá určitému pomeru paradigiem. Interpretácia môže odstrániť konkrétnu paradigmu pojmu len vtedy, keď ponúkne lepšie vysvetlenie pomeru paradigiem než interpretácia, ktorá sa odvoláva na vyradenú paradigmu. Dworkin v tejto súvislosti rozlišuje medzi pojmom a jeho koncepciami a tvrdí, že pojmy základných ústavných práv, ako napr. pojem rovnosti, nie sú vágne, ale abstraktné. Takéto abstraktné pojmy pripúšťajú rozdielne koncepcie, preto ich aplikácia nie je vecou bezprostrednej zhody medzi nimi a faktami, ale otázkou rozvinutia ich koncepcie. Koncepcia, ktorá najlepšie vysvetlí fakty z hľadiska pojmu, sa tak stáva najvhodnejšou. Keďže podľa Harta poznať pojem znamená vedieť ako sa aplikuje na paradigmatické prípady, Dworkin konštatuje, že takéto spojenie medzi pojmom a jeho aplikáciou je nesprávne, pretože aplikácia pojmu je interpretačnou otázkou, ktorá si vyžaduje rozvinutie jeho koncepcie. A teda, keďže každá koncepcia má svoje vlastné paradigmy, ktoré sú jej nevyhnutnou súčasťou, pojem sa neaplikuje priamo, ale až jej prostredníctvom. Hart (1994, 242) v tejto súvislosti poznamenáva, že sa nedopustil stotožnenia významu výrazu s jeho aplikáciou a na svoju obranu uvádza, že ho Dworkin neoprávnene obvinil z konfúzie „významu výrazu s kritériami pre jeho aplikáciu“, pretože v skutočnosti vyznačil rovnaký rozdiel medzi pojmom a rozdielnymi koncepciami pojmu. Dworkin (1998, 75) však dôrazne trval na tom, že jeho rozlišovanie medzi pojmom a koncepciou je „veľmi odlišné“ od rozlišovania medzi významom a aplikáciou. Podľa jeho slov ide o rozdiel medzi „viac abstraktnejšou ideou“ a „konkrétnou reálnou teóriou“.

³⁴ Dworkin (1998, 90).

Na rozdiel od Harta sa nedomnievame, že uvedené tézy sa dajú podradiť pod Hartov vlastný prístup k teórii práva. Nie je to len analýza jedného z mnohých právnych systémov (právneho systému USA), ale ide o konkurenčnú teóriu o prirodzenosti práva. Dôvod je jednoduchý. Podľa Harta je právo normatívnym systémom kombinujúcim primárne a sekundárne pravidlá, pričom pravidlo uznania vymedzuje obsah podmienok ich platnosti. Podmienky platnosti majú povahu obsahovo nezávislého procesu či aktivity tvorby práva. Obsahovo-nezávislé podmienky sú tie, ktoré môžu potvrdiť pravdivosť rozdielnych propozícií bez ohľadu na ich obsah. To znamená, že môžu potvrdiť pravdivosť oboch – propozície a aj jej negácie.

Uvažujme o dvoch druhoch podmienok pre pravdivosť právnych propozícií:

- a) ak je podmienkou pravdivosti právnych propozícií konformnosť s požiadavkami spravodlivosti, tak táto podmienka je *obsahovo závislá*: závisí (nie výlučne, ale medzi inými vecami) od obsahu propozície;
- b) ak je podmienkou pravdivosti právnych propozícií potvrdenie legislatívou, potom táto podmienka je obsahovo nezávislá, pretože kým zákonodarné potvrdenie bolo pravdepodobne motivované obsahom propozície, samotný akt môže udeliť platnosť propozíciám s meniacimi sa obsahmi. Čiže samotný akt potvrdenia obsahu zákona nie je závislý od jeho obsahu.

Absolútna obsahová nezávislosť je hlavnou vlastnosťou Hartovho vysvetlenia práva. Identifikácia právneho systému sa týka sociálneho systému s určitou štruktúrou (vrátane právo- tvoriacej a právo- aplikujúcej authority). Okrem kombinácie primárnych a sekundárnych pravidiel je všetko ostatné náhodné. Konkrétny obsah práva a jeho špecifické charakteristiky a inštitúcie sú úplne závislé od relevantnej praxe krajiny, t. j. od jej pravidla uznania. Naopak, hlavnou vlastnosťou Dworkinovo vysvetlenia práva nie je úplná obsahová nezávislosť. Zrieka sa obsahovo nezávislých kritérií pri opise toho, čo nazýva „základy práva“. A síce, keď skúma úlohu histórie právneho systému ako zložky, ktorá determinuje jeho obsah, tvrdí, že pravdivosť právnych propozícií závisí od hodnoty, akou je spravodlivosť a od jeho vlastnej hodnoty, ktorú nazýva integrita. Tento rozdiel je rozhodujúci, pretože s nim súvisí odlišný charakter úlohy filozofie práva. Dworkin ju uvádza nasledujúcim spôsobom:

Právni filozofi...nemôžu vytvárať užitočné sémantické teórie práva. Nemôžu odhaliť spoločné kritériá alebo základné pravidlá, ktoré nasledujú právnici, aby pripevnili právne označenia na fakty, pretože takéto pravidlá neexistujú.... Sú konštruktívnymi interpretátormi: pokúšajú sa ukázať právnu prax ako celok v jeho najlepšom svetle, aby dosiahli rovnováhu medzi právnou praxou tak, ako ju vidia, a najlepším ospravedlnením tejto praxe. Takže nemenná deliaca čiara nerozdeľuje jurisprudenciu od súdneho rozhodovania alebo akýchkoľvek aspektov právnej praxe. Právni filozofi debatujú o všeobecnej časti, o interpretačnom základe, ktorý musí mať akýkoľvek právny argument.

Môžeme otočiť túto mincu. Akýkoľvek praktický právny argument, nezáleží na tom, aký je detailný a limitovaný, predpokladá istý druh abstraktného základu, ktorý ponúka jurisprudencia (...) Takže akákoľvek sudcovská mienka je sama o sebe časťou právnej filozofie.³⁵

R. Dworkin v uvedenom citáte popiera ostrú hranicu medzi jurisprudenciou a akoukoľvek časťou právnej praxe. Následne na to tvrdí, že akýkoľvek právny argument predpokladá základnú časť, ktorú poskytuje právna filozofia a končí záverom, že všetky súdne rozhodnutia sú „časťami právnej filozofie“³⁶. A teda akýkoľvek sudcovský názor je sám o sebe časťou právnej filozofie.³⁷ Práve takéto zdôvodnenie úlohy právnej filozofie robí Hartovu pozíciu ako teoretika neutržateľnou.

7 Záver

Podľa Dworkina uvažovanie o jazyku nerobí ani teóriu práva a ani jeho prax lepšiu. Sú to určité teoretické či hodnotové predpokla-

³⁵ Dworkin (1998, 90).

³⁶ Uvedené tri tvrdenia sa navzájom dosť líšia. Z prvého tvrdenia vyplýva, že súdne rozhodnutia sú časťou kontinua. Na jednom konci tohto kontinua je jurisprudencia a na druhom právna prax s neostrou hranicou, ktorá môže byť kdekoľvek. To však neznamená, že tejto hranici chýba teoretická alebo praktická závažnosť. Znamená to len to, že na otázku o jej lokalizácii máme len neurčitú odpoveď. Raz (2001, 32).

³⁷ Nedá sa poprieť, že otázky, ktoré sa týkajú prirodzenosti práva, sa môžu vyskytovať v súdnej sieni. Ale rovnako môže fungovať akýkoľvek iný problém, od astrofyziky až po biológiu, sociológiu atď. Táto skutočnosť nespôsobuje, že súdne rozhodnutia sú súčasťou akejkoľvek z týchto oblastí. Raz (2001, 33).

dy obsiahnuté v praxi práva, ktoré tvoria východisko pre akéhokoľvek rozhodnutia súdov, nie pohľad na význam použitých výrazov.³⁸ Keď uvedené hľadisko spojíme s jeho širokým chápaním interpretácie, ktoré sme načrtli v úvode, vidíme jasnejšie, prečo R. Dworkin môže tvrdiť, že v práve existuje len jedna správna odpoveď. A síce tá, ktorá je v súlade s najlepšou interpretáciou právnej praxe. Keďže sudca, právnik rovnako ako interpret umeleckého diela môže objaviť len jednu, nie je ani právny teoretik vzhľadom na nich v odlišnej pozícii. Vieme si síce predstaviť právny systém, ktorého pravidlo uznania by umožňoval právnikom a sudcom to, čo predpokladá Dworkin: rozhodovanie na základe hodnôt obsiahnutých v právnej praxi. Avšak v spomenutej predstave by sa pozícia filozofa práva zásadne nezmenila.

Tento odlišný prístup k právnej filozofii je dôvodom, prečo Dworkin odmieta Hartovu obranu. V dôsledku toho sa domnievame sa, že argument sémantického žihadla presvedčí len tých, ktorý už prijali Dworkinove teoretické východiská. Naopak, zdá sa, že pre „sémantikov“ nebude zrejme problém ukázať vznik teoretického sporu, a tak úspešne uniknúť z jeho dosahu.

*Inštitút kontextuálnej teológie
Univerzita Komenského v Bratislave
Evanjelická bohoslovecká fakulta
Bartókova 8
811 02 Bratislava
Slovenská republika
nestina@fevth.uniba.sk*

LITERATÚRA

- BAKER, G. - HACKER, P. (2004): *Wittgenstein – Understanding and Meaning*, 2nd edition, Wiley- Blackwell.
- DUMMETT, M (1981): *Frege: Philosophy of Language*, 2nd edition, Harvard University Press.
- DWORKIN, R. (2001): *Když se práva berou vážně*, Oikoymenh, Praha. Preložil Zdeněk Masopust.

³⁸ Uvedieme niektoré dôvody, ktoré Dworkina vedú k tomuto záveru: Súd sa spolieha na určité propozície, ktoré sa týkajú práva. Keď sa na ne spolieha, zároveň sa spolieha aj na kritérium pre ich pravdivosť. Ale uvedený predpoklad, explicitne alebo implicitne obsiahnutý v súdnom rozhodnutí, je jurisprudenciálny predpoklad. Raz (2001, 34).

- DWORKIN, R. (1998): *Law's Empire*, Oxford, Hart Publishing.
- ENDICOTT, O. A. T. (2001): Herbert Hart and the Semantic Sting. In: Coleman, L. J. (ed.): *Hart's Postscript*. Oxford University Press, New York 2001, 39 – 58.
- HART, L. A. H. (2004): *Pojem práva*, Prostor, Praha. Preložil Petr Fantys.
- HART, L. A. H. (1994): *The Concept of Law*, 2nd edition. Clarendon Press, Oxford.
- HART, L. A. H. (1953): Definition and Theory in Jurisprudence. In: *Essays on Jurisprudence and Philosophy*. Clarendon Press, Oxford 1983, 20 – 48.
- HART, L. A. H. (1970): Jherings Heaven of Concepts and Modern Analytical Jurisprudence. In: *Essays on Jurisprudence and Philosophy*. Clarendon Press, Oxford 1983, 265 – 277.
- MARMOR, A. (2005): *Interpretation and Legal Theory*, 2nd edition. Oxford, Hart Publishing
- MOORE, S. M. (1985): A Natural Law Theory of Interpretation, *Southern California Law Review*, Vol. 58 , s. 277-398.
- MOORE, S. M. (1989): The Interpretive Turn in Modern Theory: A Turn for the Worse?, *Stanford Law Review*, Vol. 41, s. 871-957.
- RAZ, J. (2001): The Nature of the Theory of Law. In: Coleman, L. J. (ed.): *Hart's Postscript*. Oxford University Press, New York 2001, 3-37.
- STAVROPOULOS, N. (2001): Hart's Semantics. In: Coleman, L. J. (ed.): *Hart's Postscript*. Oxford University Press, New York 2001.
- WITTGENSTEIN, L. (1979): *Filozofické skúmania*. Pravda. Bratislava. Preložil František Novosad.